

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Zondag 25 Juni 1905. No. 1434.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE, Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE; Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam.
Inzendingen, die later dan Vrijdags 's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor het Buitenland per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent.
Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam.
Advertenties: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer 20 Cent
Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verslagen van Vereen. 12 Ct. p. rege

Van de tien geboden.

LXV.

HET VIERDE GEBOD.

XII.

Maar wanneer die zal gekomen zijn, de Geest der waarheid, Hij zal u in al de waarheid leiden.
Johannes 16 : 13.

„Daarom brengen wij den achtsten dag in vreugde door, waarop Jezus ook uit de dooden is opgestaan en na geopenbaard te zijn, ten hemel opgevaren." Zoo zagen we, dat volgens een der oudste getuigen — den brief van Barnabas — in den na-apostolischen tijd, de christelijke Zondagsviering werd beschouwd.

De Zondag was een dag van blijdschap, omdat hij telkens weer deed gedenken aan Jezus' opstanding; een dag die in vreugde werd doorgebracht.

In overeenstemming hiermede zegt dan ook een andere schrijver, Justinus de martelaar, die in het jaar 166 onder keizer Marcus Aurelius, te Rome onthoofd werd, in zijn *Apologie* of „Verdediging" van de Christenen, die hij oproep aan den Romeinschen keizer Antoninus Plus: „Op Zondag komen wij allen gemeenschappelijk saam, nademaal op den eersten dag God, de duisternis en de stof wendende, de wereld heeft gemaakt en Jezus Christus, onze Zaligmaker, op dienzelfden dag van de dooden is opgestaan. Want den dag, die aan den Zaterdag vooraf gaat, heeft men hem gekruisigd, en den dag, die op den Zaterdag volgde, den Zondag, heeft hij, na verschenen te zijn aan zijn apostelen en discipelen, de zaken onderwezen, die wij u overleveren, ook aan u, opdat gij ze zoudt onderzoeken."

Uit wat deze oudste getuigen in hun schriften mededeelen, zijn wij ook in staat ons een beeld te vormen van zulk een Zondagsviering in de oude Christelijke kerk.

Dezelfde Justinus de martelaar toch, geeft daarvan in zijn *Apologie* de volgende beschrijving:

„En op den dag genaamd Zondag, verzamelen alle Christenen, die de steden of het land bewonen, zich op één plaats. Dan wordt er lezing gedaan van de „Herinneringen der apostelen" (d. w. z. van de Evangelien) of van de geschriften der profeten. Nadat de lezing geëindigd is, neemt de voorganger het woord, om te vermanen en aan te dringen tot navolging van de goede dingen die gelezen zijn. Daarna staan wij allen op en richten onze gebeden tot God. Brood, wijn en water worden gebruikt, de voorganger richt op zijn beurt, zoo goed hij kan, gebeden en dankzeggingen en het volk antwoordt hem met Amen. De Eucharistie (het heilig Avondmaal) wordt uitgereikt; ieder neemt er aan deel en de diakenen brengen het aan de afwezigen. Christenen, die welstand hebben en er van willen mededeelen, geven ieder naar dat hij kan; men brengt de collecten bij den voorganger, en het is door middel daarvan, dat hij bijstaat de weesen, de weduwen, hen die door ziekte of eenige andere oorzaak behoefte hebben, hen die in de gevangenis zijn, de vreemdelingen; in een woord, hij draagt zorg voor allen die behoefte hebben."

En van elders weten wij, dat het karakter van blijheid wat de Zondag voor de oude Christenen had, ook hierin uitkwam, dat men op dien dag staande en niet knielende bad. In het knielen toch zag men een zich smeekend voor God vernederen, dat, hoe uitnemend ook, bij de vreugde van den Zondag niet voegde.

Was dus de Zondag een vreugdedag, een feestdag, het ligt in den aard der zaak, dat men op zulk een dag zijn gewonen arbeid niet verrichtte.

Zoo schrijft dan ook Tertullianus, gestorven 220, een leeraar der kerk van Karthago in Noord-Afrika, in zijn verhandeling over het *Gebod*: „Maar wij, volgens [het onderwijs] wat wij ontvangen hebben moeten op den dag der opstanding des Heeren, en dien dag alleen, niet slechts niet neerknielen, maar moeten ons ook onthouden van alle angstige stemming, uitstellende ook onze bezigheden, opdat wij den duivel geen plaats geven."

„Uitstellende onze bezigheden." — deze woorden uit Tertullianus' geschrift over het *Gebod*, zijn de eerste aanwijzing in de oud-Christelijke letterkunde van een zich onthouden op den Zondag van beroepsbezigheid.

Let men er echter op, dat Tertullianus schrijft: „Maar wij, volgens [het onderwijs] wat wij ontvangen hebben," m. a. w. naar wat ons overgeleverd is, — dan volgt, dat de zede onder de Christenen, om op Zondag van hun beroepsbezigheden te rusten, reeds eerder bestond dan Tertullianus schreef, dus ouder is dan de tweede helft der tweede eeuw.

Opmerkelijk blijft echter, dat noch bij hem, noch bij andere schrijvers, dit „uitstellen onze bezigheden" op Zondag, ook niet maar in de eerste verte in verband wordt gebracht met het „gij zult geen werk doen" — niet slechts geen *aboda* of beroepswerk, maar werk in ruimer zin, *mela-cha* — van het vierde gebod.

En dit nu kan alleen verklaard uit de scherpe tegenstelling dier dagen tusschen Christenen en Joden, in verband met den geest van het phariseïsme, die bij de laatste de onderhouding van hun Sabbat door-drongen had.

Onder deze omstandigheden was het den Christenen onmogelijk, hun Zondagsviering, spontaan opgekomen als vreugdebetoen bij het herdenken van Jezus' opstanding, te verbinden aan een voorschrift van de Jood-sche wet. De algemeen-menschelijke betekenis van den dekalog, en dus ook van het vierde gebod, met zijn éénen rustdag op zes werkdagen, was in den strijd tegen het Jodendom op den achtergrond geraakt.

Deze Christenen achten voor zich het vierde gebod niet meer geldig.

Dit nu was een dwaling.

Een dwaling van dezelfde soort, als die in den strijd der geesten zich zoo menigmaal vertoont, dat men van het eene uiterste in het andere vervalt, en dan overdrijft.

Wij zullen echter straks zien, hoe de kerk onder de leiding des Geestes, ook van deze dwaling op het stuk van den rustdag is teruggebracht.

Dan, hoewel de oude kerk de betekenis van het vierde gebod ook onder de nieuwe bedeling eeuwenlang niet heeft doorzien, en onoverholend dient uitgesproken, dat zij hiermede in een dwaling verkeerde, toch ligt in haar toenmalig motief of drangreden tot Zondagsviering ook een voor alle eeuwen blijvende betekenis.

En deze is wat wij zouden willen noemen het geestelijke, het mystieke of verborgene van den christelijken Rustdag.

Echte christelijke Zondagsviering ligt niet in het negatieve, in wat men niet doet, „geen werk doen", maar in het zich verlustigen, zich verblijden in de genieting der gemeenschap met zijn Heere en Heiland als den Verrezenen uit dood en graf, als den Opge-stanen, als den Levende.

Echt christelijk is, dat de Zondag u een vreugdedag zij, een dag van geestelijke blijdschap.

Dus Zondagvieren is een „reïnigend handelen" dat de christen na zes dagen van arbeid telkens voor zijn ziel weer noodig heeft. En vanzelf volgt dan, dat men bij zulk een Zondagsviering „zijn beroepsbezigheid" uitsluit.

Zoo wordt u Zondagviering telkens een terugkeer uit den omtrek naar het middelpunt, of het centrum van uw leven: de gemeenschap met den levenden Heere.

Doorziend gij nu ook hoe God u zulk rusten van uw werk geboden heeft, dan staat dit gebod niet meer tegenover u, maar wordt u een lust, een vanzelfheid waartoe de heilige liefde u dringt.

Zoo veel bleek ons dan, dat de oude christelijke kerk, al was zij dan ook in haar anti-judaïsme niet vrij van overdrijving van des Christens verhouding tot het *gebod* zelf betreft, met alle nomisme of wettelijkheid, met alle heteronomie of dwang van menschelijke wetten gebroken had.

Men hield den Zondag om der conscientie wil, omdat men zich gedrongen voelde op dien dag zich te verheugen en te verblijden, wijl Christus op den eersten dag der week was opgestaan. Men rustte dan van zijn beroepswerk wijl de feestdag, de dag van blijheid, er vanzelf toe drong.

En dit is eeuwenlang zoo gebleven.

Het concilie van Laodicea, uit 363, bepaalt nog maar alleen, dat op Zondag „de christenen, als ze ten minste kunnen, zich van arbeid zullen onthouden." Het concilie van 558, te Orleans gehouden, noemt het „meer tot de joodsche dan tot de christelijke onderhouding van den dag behoorende, wanneer men zou meenen op Zondag niet te mogen rijden, maaltijden aanrichten, noch zichzelf of zijn huis versieren."

Het negatieve, het geen werk doen, was op den achtergrond getreden voor het positieve, zich op Zondag in Christus' opstanding verheugen. Om daartoe vrij te zijn stelde men zijn zaken uit, om „den duivel

geen plaats te geven", gelijk Tertullianus schreef, en waarbij zijn bedoeling dan was den duivel, door ons bezig zijn in het gewone werk, geen kans te geven ons in het geestelijk Rustdag-houden te veranderen.

Aan deze oud-christelijke Sabbat-theorie valt hoogen geestelijken zin niet te ontzeggen.

Dan, al spoedig zou dit anders worden. Het innig geestelijke dat de christelijke Zondagsviering had gekenmerkt, maakte, althans bij velen, straks plaats voor een vormelijkheid, waarbij aan het negatieve: „geen werk doen op Zondag", zonder meer en op zichzelf reeds godsdienstige waarde werd toegekend. En de spontaneiteit of de van-zelfheid, die er toe gedrongen had, maakte, althans bij velen, plaats voor het zich voegen onder dwang van menschelijke wetten.

Hoewel zeker niet zoo bedoeld, hebben zoo wel de Kerk als de Staat dit veroorzaakt.

Allereerst de Staat.

Na een paar eeuwen door de Romeinse Overheid te zijn verdrukt, werd de Kerk van Christus door deze erkend en begunstigd sedert Konstantijn de Groote († 337) als de eerste christelijke keizer optrad.

Evenals Konstantijn zelf, hebben ook zijn opvolgers, overtuigd van hun roeping om als Overheid te zorgen voor de Zondagsrust, door hun wetten den Zondagsarbeid beperkt.

In zijn voor dit onderwerp zoo belangrijke, aan onze Vrije Universiteit in 1899 verdedigde dissertatie: *Overheid en Zondagsviering* heeft Mr. Tiemen de Vries een twaalftal zulke wetten der Romeinse keizers afgedrukt.

Wij zullen er hier iets van mededeelen. Reeds in 321 gaf Konstantijn een wet waarin geboden wordt, dat de rechters, het stadsvolk en alle handwerkers op den eerwaardigen Zondag moeten rusten.

Landbouw daarentegen staat dan vrij, wijl het dikwijls gebeurt, dat niet op een andere dag meer geschikt het zaad aan de voren of de wijnstokken aan de kuilen zouden worden toevertrouwd, en opdat dan niet door gelegenheid van het oogenblik, verloren zou gaan het voordeel, door de hemelsche voorsorg vergund.

Men heeft het „christelijke" van deze eerste Zondagswet in twijfel getrokken, en wel op grond van de omstandigheid, dat Konstantijn, weins eigen christelijkheid over het geheel niet boven bedenking verheven is, sterke sympathien koesterde voor den, toen in de heidenwereld zeer verspreiden, Zonne-dienst, en men heeft dan gemeend, dat er tusschen deze zijn wet en genoemde cultus zeker verband zou bestaan.

Uit het feit evenwel, dat in de wet die de keizer — na in Maart van 321 deze te hebben uitgevaardigd, — in juni van dat zelfde jaar liet volgen, — een wet waarin hij recht gaf op Zondag aan slaven geheel of gedeeltelijk hun vrijheid te schenken, — niet slechts van den Zondag, maar ook van den „heiligen dag des Heeren" (sancta dies Dominica) wordt gesproken, schijnt wel te moeten volgen, dat hij met beide wetten niet „den dag van de Zon", maar den „christelijken Zondag" op het oog had.

Wat betreft de Zondagswetten door de latere christelijke keizers gegeven, zij hier vermeld, dat zij in het algemeen alleen beroepsarbeid, inzonderheid den arbeid van de rechterlijke macht en de publieke vermakelijkheden, op Zondag verboden. Bizarre opmerking verdient ook nog een wet uit 409, waarbij geboden werd, dat aan gevangenen op Zondag eenige verkwikking moest gegund en wel door beter voedsel en een bad; en een wet uit 425 waarbij geboden werd, dat de viering van den geboortedag des keizers, wanneer deze op een Zondag viel, moest worden uitgesteld.

Van de bestemming, aan den Zondag te geven, melden deze wetten der Romeinse keizers weinig; voor zoover zij dit doen dringen zij op wijding van den dag aan den godsdienst.

En evenals de Staat, heeft toen ook de geïnstitueerde kerk door wettelijke bepalingen de Zondagsviering trachten te bevorderen.

Concilien en Synoden namen op dit stuk hunne besluiten.

Zoo besloot een Concilie in 549 te Orleans gehouden, dat een opper-diaken iedereen Zondag de gevangenen moest bezoeken om zich op de hoogte te stellen van hun nooden en er tegen op te komen wanneer zij on-menschelijk behandeld werden. Verder gingen ook de kerkelijke wetten tegen de publieke vermakelijkheden op Zondag.

Bijzonder streng eindelijk is een besluit der Synode van Maçon uit 585, dat boeren en slaven, die op Zondag veldarbeid verrichten, met geeselslagen zullen worden gestraft.

Hoe goed ook bedoeld, en hoe noodzakelijk ook van het standpunt der Overheid, hebben deze wettelijke bepalingen aan de Christelijke Zondagsviering al meer een heteronoom karakter gegeven, d. w. z. men ontscheidt zich van arbeid, niet uit vrijen drang des harten, niet omdat men op dezen dag van geestelijke vreugde feest vierde, maar omdat de wetten van 'n ander het geboden.

Eerst de wetten van de Overheid, straks ook die van de Kerk.

Het was onder deze omstandigheden, dat de Christelijke Zondagsviering al meer in nomisme of wettelijkheid verliep.

Opmerking verdient tevens, dat in al deze, zoo wereldlijke als kerkelijke bepalingen omtrent de Zondagsviering, nergens van eenige aansluiting van het vierde gebod sprake is.

In haar overdreven strijd tegen al wat „joodsch" was, meende de christenheid ook toen nog metterdaad, dat dit gebod, zonder nadere onderscheiding, haar niet meer gold.

En ook waar de kerkvaders in hun geschriften op Zondagsviering aandringen, wordt daarbij nooit een grond gezocht in het vierde gebod.

Wij komen thans tot de middeleeuwen. Ook in deze periode gingen Staat en Kerk voort door wettelijke bepalingen de Zondagsviering te regelen.

Wanneer wij zien op het Westen, trekt daar allereerst onze aandacht het Frankische rijk.

Mr. Tiemen de Vries deelt in zijn bovengenoemd werk mede, dat hier door de Overheid 25 wetten en door de kerkelijke concilien 21 besluiten op het stuk van Zondagsviering zijn uitgevaardigd.

De actie ging hier uit van de Kerk, maar werd door de Frankische Koningen krachtig gesteund.

Alleen van Karel den Groote zijn rechtstreeks tien zulke wetten afkomstig. Opmerkelijk is weer, dat reeds in de dagen van Pepijn den Korte de Zondagsviering zulk een wettischen vorm had, dat nu niet gelijk in 538 op het Concilie van Orleans, zooals boven is vermeld, de Kerk, maar ditmaal de Overheid het haar taak achtte tegen deze joodsche superstitie te moeten ingaan.

In 755 toch gaf Pepijn een wet, waarin op grond dat men het volk geleerd had, dat men op Zondag niet mocht rijden, spijzen klaarmaken, of iets doen tot versiering van huis of mensch, — welk verbod eer voor joodsche superstitie dan Christelijke waarneming van 's Heeren dag geacht moest worden, — bepaald werd, dat wat vroeger op Zondag vrij had gestaan, ook voortaan werd geoorloofd zou wezen. Wat echter den veldarbeid betreft, oordeelde de wetgever, dat men zich daarvan moest onthouden, om des te gemakkelijker vrijen tijd te hebben om, ter wille van het gebod, naar de kerk te komen.

Over het algemeen trachtten de Frankische wetten de twee uitersten te vermijden.

Aan de eene zijde, dat de Zondag tot een werkdag werd, en aan de andere zijde, dat men een Joodschen Sabbat van maakte.

Om het eerste te voorkomen, gold in het algemeen het verbod van wat men noemde *opus servile*, slaafschen arbeid of beroeps-werk, daarbij in het bijzonder veldarbeid en handeldrijven. Van al zulk werk moest men zich onthouden om zooals de term was: *Deo vacare*, d. i. vrijen tijd te hebben voor den dienst van God, bepaaldelijk voor kerkgaan, bidden en „het loven van God, voor al wat Hij ons op dezen dag geschonken had."

Maar ook om het tweede te voorkomen, werden in deze wetten toegelaten alle werken van noodzakelijkheid en barmhartigheid, en als zodanig worden in die van Karel den Groote dan bepaald genoemd: het zich verdedigen tegen den vijand; het bereiden van spijzen; het begraven van een doode.

De straffen, die in deze wetten op haar overtreding stonden, waren: geldboete, geësseling, gevangenis, slavernij en zelfs doodstraf.

En met deze Staatswetten met haar verbod van beroepsarbeid en toelating van wat nood of barmhartigheid eischten, stemden de besluiten der kerkelijke vergaderingen overeen.

Van groot belang is daarbij, dat en in deze wetten en in deze besluiten voor het eerst gewezen wordt op het verband tusschen de Zondagsviering en het vierde gebod. In het bewustzijn der Christenheid staat eerst thans duidelijk, dat er zulk een samenhang is. De tijdgenoot en vriend van Karel den Groote, de Theoloog Alcuin, schrijft van den Sabbat, „dat zijn onderhouding door de gewoonte der Christenen geschiedt tot den dag des Heeren is overgebracht". En in de Frankische wetten

wordt, als grond voor de Zondagsviering, naast de opstanding van Christus en in verband daarmee, dat wij door haar „gemaakt zijn wat wij niet waren" — „wij waren dienaren der zonde en zijn gemaakt dienaren der gerechtigheid" — ook genoemd, dat de Heere het in de Wet geboden heeft en wordt ook wel verwezen naar het vierde gebod.

Almeer was dus in dezen tijd — de 7de en 8ste eeuw na Chr. — de samenhang tusschen het vierde gebod en den Christelijken rustdag weer verstaan; en wij zullen in ons volgend artikel doen zien, hoe later ook de diepere beteekenis van dit gebod, met name door den grooten leeraar der kerk, den *doctor angelicus* Thomas Aquinas, († 1274) klaar en duidelijk werd doorzien.

Van de overdrijving, waartoe de bestrijding van het jodisme had geleid, als zou het vierde gebod voor den Christen heel niet meer gelden, was de middeleeuwsche Christenheid, onder de leiding des Geestes, dus weer teruggebracht.

Wat betreft het Westen, buiten het Frankische rijk, verschillen de daar uitgevaardigde staatswetten en kerkelijke besluiten op het stuk van Zondagsviering, over het algemeen niet veel van de Frankische.

Toch schijnt, en dit is voor de latere beschouwingen omtrent den Christelijken rustdag niet onbelangrijk, reeds in de middeleeuwen in Engeland een eenigszins strengere opvatting van den Zondag te hebben geheerscht, dan in andere landen. Het „rijden op Zondag" en het gebruik maken van vervoermiddelen overal elders voor geoorloofd, ja het verbieden daarvan, gelijk wij zagen, voor „joodsche superstitie" gehouden, was in Engeland bepaald verboden. En ook duurde de Zondag daar langer dan overal elders. Terwijl toch in andere landen de tijdgrens liep „van avond tot avond," moest hij in Engeland duren van Zaterdagmiddag tot Maandagmorgen.

Zien wij ten slotte op het Oosten, dan vinden wij, dat ook daar de eertijds spontane, als vanzelf opkomende Christelijke Zondagsviering door, wat niet onjuist is genoemd „politiemaatregelen" werd bepaald. Zoo heeft de Byzantijnse keizer Leo de Isaurier (717—741) strenge wetten uitgevaardigd tegen het verrichten van arbeid op Zondag, en een zijner opvolgers, Leo de Filosoof, heeft de Zondagswetten van Konstantijn, als veel te slap buiten werking gesteld en er „overeenkomstig datgene wat de Heilige Geest en de door Hem geleide apostelen bepaald hadden," ander voor in de plaats gegeven.

Zoo was dan in heel de Christelijke wereld de omzetting van den zevenden in den eersten dag der week als rustdag, onder de leiding des Geestes, tot stand gekomen; en aan diezelfde leiding is het te danken, dat ook het vierde gebod in zijn altijd en overal geldende betekenis van één Rustdag op zes werkdagen, weer almeer werd doorzien. Toch kan niet worden ontkend, dat zoo de Staat met zijn wetten, als de Kerk met haar besluiten, aan de Christelijke Zondagsviering een heteronoom karakter hadden gegeven, waarbij de klem van Gods wet op de conscientie te weinig werd gevoeld.

Uw opzicht heeft mijnen geest bewaard.

Benevens het leven hebt Gij weldadigheid aan mij gedaan; en uw opzicht heeft mijnen geest bewaard.
Job 10 : 12.

Uw geest in u is datgene waardoor gij leeft, tegelijk uw levensadem en uw geestelijk innerlijk wezen. Uw geest is wat gij zijt boven en behalve uw lichaam. Het is datgene, wat in uw „ongevormden klomp" is ingeblazen, om u mensch te doen zijn, om u als mensch te doen leven, en u te maken tot een persoon onder de kinderen der menschen.

„Den geest geven" is in den regel niets dan sterven, den levensadem uithalen. Als daarentegen de apostel zegt, dat niemand weet wat des menschen is, dan de geest des menschen die in hem is, dan bedoelt hij met „geest" ons bewust ik, ons geestelijk bestaan als mensch, onze innerlijke persoonlijkheid.

Doch al schijnt dit heel iets anders, toch is in de Heilige Schrift de *levensadem*, de geest dien we uithalen bij ons sterven, nooit af te scheiden van ons geestelijk bestaan. Beide: *Ons leven* en *onze persoon* in ons, wordt door geest uitgedrukt, en beiden heeten evenzoo: *onze ziel*. Als de psalmist riep: „Och, Heere, bevrijd mijne ziel", of jubelt: „Gij, Heere, hebt mijne ziel gered van den dood," dan doet dit in psalm 116 op levensredding, op uittreding uit levensgevaar, en niet op geestelijke verlos-

sing. Maar even goed heet ons innerlijk geestelijk bestaan onze ziel. Zoals het in psalm 42 uit de diepte opkomt: „Gelijk het hart schreeuwt naar de waterstroom, zoo schreeuwt mijn ziel tot U, o God; mijn ziel dorst naar God, naar den levenden God.“ Of verder: „Ik gedenk daaraan, en stort mijne ziel uit in mij.“ Of ook: „Wat buigt gij u neder, o, mijne ziel, en zijt onrustig in mij.“

De Schrift splitst ons leven en onzen geest niet. Ons *levensbestaan* en ons *geestelijk bestaan* zijn in Gods Woord één. In het paradijs vormt God den mensch uit het stof der aarde. Maar de stoffelijke vorm is nog de mensch niet. De mensch komt eerst, als God er het leven in blaast. Maar komt het leven, dan is het een *menschelijk* leven; en een *menschelijk* leven is er niet en bestaat er niet, dan als uitgang van een *ziel* leven; en dat *ziel* leven bestaat niet zonder een *ik*, een persoon, een geestelijk wezen, dat verborgen is in ons hart.

Wie mensch is, kan dat geestelijk bestaan in zich beoedelen, veranderen, verdereven, maar hij kan het niet uitschudden, het niet afleggen. De dood vernietigt het niet. Het blijft, bestaat voort, tot zelfs bij de verlorenen in de plaats des verderfs.

„Menschen *geest* is zijn eigenlijk wezen. Al het overige is slechts de woonstede, de tabernakel, gelijk de apostel het noemt; maar de eigenlijke, de wezenlijke mensch, dat is de *geest* die in dien tabernakel woont.“

Die *geest* in u, dat is uw ik, uw persoon, met inbegrip van uw aanleg, van uw inborst, van uw bewustzijn, van uw gevoel, van uw wil, van uw krachten, gaven en talenten; kortom, dat alles samen wat uw innerlijk bestaan vormt, als uitmakende een eigen wezen, als dragende een eigen stempel, als uitkomende in een eigen karakter.

Het is altoos in de Schrift dezelfde tegenstelling.

In het paradijs de uit het stof geboorteerde vorm en de geest dien God er in blaast. In psalm 139 „de ongevormde klomp die als een borduursel gewrocht is,“ en daarbij dan het *ik* dat „in het verborgene gemaakt is.“ En zoo ook bij Job: „Gij hebt mij als leem bereid; mij als melk gegoten en mij als een kaas doen runnen. Met vel en vleesch hebt Gij mij bekleed, met beenderen en zenuwen hebt Gij mij saamgevochten;“ maar benevens dat alles hebt „Gij mij het leven, den *geest* gegeven.“

Wat voor oogten, wat zienlijk, wat tastbaar is, komt eerst, en daarin dringt dan het onzienlijke, dat in het verborgene van uw hart bestaat, en dat is uw geest.

En dien geest, die in u is, laat God nu niet verder aan zichzelf over. Neen, die geest blijft in zijn hand, onder zijn zorge; daar waakt Hij over. Meer nog, over dien geest in u houdt God *opzicht*, en het is van dat *opzicht* Gods, dat Job betuigt: „Uw *opzicht*, o mijn God, heeft mijn geest bewaard.“

Van dat „opzicht Gods“ over den geest merkt de mensch eerst niets. Zoo merkt het kindeke dat in de wieg sluimert, niets van het opzicht dat het moederogen houdt, of ook de kranke in zijn sluimering niets van het opzicht van wie waakt bij zijn sponde.

Van dat opzicht Gods over uw geest begint geest eerst iets te merken op later jaren, toen uw zielsorg voor het bestuur, voor de zorge, voor de trouwe van uw God ontdekt werd.

Maar zelfs dan gaat dit zeer langzaam toe. Het is aanvankelijk een ontdekken van het „opzicht Gods“ alleen in de zorge van uw Vader die in de hemelen is, voor uw uitwendig bestaan, en zelfs dat nog maar alleen in bijzondere gevallen, bij uitdrukkend bij bijzonderen nood. We leven dan in een voorstelling, alsof ons gewone leven vanzelf loopt, en alsof God de Heere alleen in bijzondere gevallen naar ons omziet en voor ons zorgt. Vandaar dat het danken en bidden zoo lange jaren alleen in oogenblikken van bijzonderen nood of angst een vuriger karakter aanneemt. En de jaren moeten reeds verre zijn voorgescreven, eer dat rustige, zalige gevoel ontstaat, van zich elken dag en elken nacht, bij gewone en bij buitengewone dingen, steeds door zijn God bewaakt, verzorgd en nagegaan te weten.

Maar daarnaast komt dan allengs een geheel ander besef op; het besef dat ook ons innerlijk, ons verborgen zielsbestaan in Gods hand is, dat Hij ook daarop merkt, dat ook daarin zijn bestendige zorg werkzaam is, en dat de Heere onze God ook over ons geestelijk wezen in ons een gestadig *opzicht* uitoefent.

De ontdekking daarvan komt het eerst op in de *conscientie*.

Wie *opzicht* heeft, zorgt niet alleen, maar ziet ook toe, keurt, oordeelt, oefent gezag en macht, prijst of bestraft. En het is deze zijde van het „opzicht Gods“ over ons, waarmee we het eerst kennis maakten, en meestal het eerst na bedreven kwaad, doordien we het oordeel van den alwetenden, heiligen God in ons innerlijk wezen pijnlijk voelden indringen.

Dan voelt ons ik het, hoe God de Heere toezicht op ons houdt, toezicht tot over de kleinste daden, die we ons ten laste laten komen. Toezicht en opzicht over geheel ons innerlijk persoon, in alles.

Over wat we doen, over wat we nalaten, over onze neigingen, over onze begeerten en wenschen, over onze gedachten en woorden, ja, tot over de opwallingen uit onze verbeelding.

En daartoe gekomen, weten we dan twee dingen.

Voor eerst, dat er een „opzicht Gods“ gaat over ons levenslot, over onzen tegenspoed en voorspoed, over al wat ons wedervaart, en dat er één lijn door heel ons leven wordt getrokken, die ons heden aan ons verleden bindt, en straks dit heden in de toekomst overleidt. We weten dan, dat we Gods schepsel, zijn bezit, zijn eigendom zijn; dat Hij over ons beschikt, en niet wij over ons zelven; dat het plan van heel ons leven door God voor ons is vastgesteld; en dat naar dit plan ons leven loopen zal.

Maar dan ook ten tweede, dat we in ons innerlijk leven niet zelf heer en meester zijn, maar dat over ons zedelijk bestaan als mensch, diezelfde God rusteloos zijn heilig oog laat gaan, en ons voor onze eigen conscientie veroordeelt, zoo dikwijls we in strijd geraken met zijn heiligen wil.

En uit deze beide komt dan allengs een nog hooger besef op; het besef dat het „opzicht Gods over onzen geest“, niet alleen een vermanend en oordeelend karakter draagt, maar ook datzelfde karakter van trouwe zorge bezit, dat we in ons levenslot leerden aanbidden.

De ziel ontwaart dan, hoe God ons innerlijk wezen niet alleen bespiedt om het te beoordeelen, maar ook in dit innerlijk wezen onzer ziel bestendige bezig is, het gestadig bewerkt, er rusteloos zijn zorge aan wijdt.

De apostel teekent ons dit in het beeld van een landman, die het gewas verzorgt, dat ontkeimt op den akker, dien hij bereid en bezaaid heeft.

Zoo is dan ook onze ziel als een hof des Heeren, waarin zijn planting ontkeimt en opbloeit, dien hij koesterd door zijn zonn, dien hij bevochtigt met zijn dauw, dien hij wiet en beveiligd, en waarop hij de vrucht rijpen doet.

Ook zelf bewerken we onze ziel. En goede en kwade invloeden bewerken ons evenzoo uit de menschen- en geestenwereld.

Maar veel ernstiger karakter draagt de bestendige bezigheid van God in onze ziel. Ook al merken we het niet, God heeft te allen tijde den toegang tot ons hart. Zelfs in onzen slaap komt hij tot ons, om ons innerlijk bestaan te bewerken. Hij bereidt in ons de krachten die we straks noodig zullen hebben. Hij schikt en ordent in ons de krachten die op een bepaald doel moeten worden gericht. Wat over tien en meer jaren pas bij u tot uiting zal komen, is Hij nu reeds bezig in u voor te bereiden. Niets in uw innerlijk zielsbestaan ontgaat Hem. Uw gewaarwordingen, uw neigingen, uw opkomende gevoelens, alles staat onder zijn heilig opzicht. Hij voert in u wat versterken zou. Hij buigt om, wat in u verkeerd zou groeien. En zooals een moeder voor haar kindeke in het uitwonen, zo zorgt, zoo zorgt uw trouwe Vader voor elke ongelegenheid, voor alle noodruif uwer ziel.

Dit is een werk Gods, dat in zijn raad begon, in uw voorouders reeds op u berekend werd, dat van de wieg af in u volbracht is, dat nooit ophield al de dagen en al de nachten van uw leven. Een werk Gods aan uw ziel, dat doorgaat als ge alleen zijt of u menig onder de schare; dat niet afstaat onder uw arbeid, en dat met vaste hand gericht is op wat God bij Zichzelf heeft voorgenomen, nu en eeuwig van u te maken.

Uw eigen plan met uw ontwikkeling en uw karaktervorming gaat veelal niet verder dan dit korte leven, maar het „opzicht Gods over uw geest“ strekt zich uit tot in dat eeuwen eeuwigheid, en hier wordt door de zorge uws Gods in u bereid, wat eerst aan de overzij van het graf zich ontplooiën zal.

Dat „opzichts uws Gods“ is verzorging en opvoeding tegelijk. Het is de arbeid van den oppersten kunstenaar, die bezig is uit het leven uwer ziel zich een sieraad voor zijn Vaderhuis daarboven te bereiden.

En dat berisg zijn van uw God aan en in uw ziel, dat opzicht van uw God dat over uw geest gaat, kunt gij nu tegenwerken, en daardoor den Heiligen Geest bedroeven; maar ook gij kunt er als medewerker uws Gods in medewerken; en op dat laatste mikt juist de heilige aandrif van het kindschap, steeds kracht zoekend in de stille bede: „Verlaat niet wat U hand begon, o, Levensbron, wil bijstand zenden!“

Amsterdam, 23 Juni 1905.

Altijd goeden moed hebbende.

Onze voorspelling, dat de beslissende slag eerst bij de herstemming zou plaats vinden, is uitgekomen.

Voor wie zijn verwachting te hoog spande, is dit een teleurstelling geweest. In 1901 werd terstond de meerderheid verkregen en was al wat de herstemming bracht, winst. En menigeen leefde in de hoop, dat ook ditmaal de victorie even gemakkelijk zou worden behaald. Nu dit niet zoo is en zelfs in een enkel district de uitslag een nederlaag was, dreigt een gevoel van moedeloosheid zich meester te maken van wie eerst in de lichterhartig optimisme reeds van een overwinning droomde.

Dit levert een gevaar op voor den strijd, die ons de volgende week opnieuw wacht. Wat de Japaners op dit oogenblik zoo sterk maakt, is het glorieuse gevoel, dat zij in elken slag te land en te zee den vijand overwonnen hebben. En wat het Russische leger demoraliseert, is de bange gedachte, dat zij in den strijd telkens het onderspit hebben gedolven en alle persoonlijke heldenmoed tegenover het grooter getal en de meerdere gevefendheid hunner tegenstanders toch niet baat.

Voor een Christen nu past zulk een gevoel van moedeloosheid nooit. Het „altijd goeden moed hebbende“ van den Apostel Paulus moet ook zijn levensleuze zijn. Want hoe vaak ook de zaak van Christus verloren scheen, hoe klein ook het getal der belijders werd, hoe bitter ook de vervolging was te vuur en te zwaard, — telkens bleek de schijnbare nederlaag een overwinning te zijn, werd het bloed der martelaren het zaad der kerk en schoot de haageik, na van al zijn takken beroofd te zijn, weer nieuwe loten.

Bovendien, we strijden niet om persoonlijk succes, niet om de regereermacht in eigen handen te houden, maar om de eere onzes Gods. En daarom kunnen we, onzen plicht vervullend, de uitkomst overlaten in de handen onzes Gods. We gelooven dat de uitslag ook van dezen strijd niet beslist wordt door toeval of fortuin, niet afhangt van den wil der menschen, maar beheerscht wordt door het soevereine bestel van den Heere onzen God.

Dan alleen zou er oorzaak wezen van zelfverwijt en beschuldiging, wanneer door eigen gebrek aan energie of laf plichtsverzuim, de vijand de overwinning behaalde. Maar wat onze vaders in hun tachtigjarige worsteling met Spanje trots de wisselende oorlogskans altijd weer met moed bezielde; wat Prins Willem III, hoe zwak zijn leger was, tegenover Frankrijk's machtigen koning kracht schonk om te volharren, was het gevoel dat men streed voor de zaak des Heeren. Daarom desperceerde men niet, en de einduitkomst heeft het vertrouwen niet bedrogen.

In die stemming worde dan ook de strijd deze week voortgezet. In 1901 was de victorie gemakkelijk. De vijand sloep toen op de vroeger behaalde lauweren in. Aan ernstige verdediging van de vesting werd niet gedacht. En schier bij verrassing werd toen de overwinning behaald.

Thans is dit anders. Onze tegenpartij heeft alle krachten ingespannen. Het getal kiezers, dat ter stembus opkwam, was nooit zoo groot als thans. Al wat onze christelijke beginselen gram is, heeft als één man

zich aangeengsloten. De haat tegen een Regeering, die den Naam van God durft belijden, is tot het toppunt gestegen.

Indien bij zoo verwoeden aanval de winst, in 1901 verwonnen, weer was te loor gegaan, zou het niet te verwonderen zijn geweest. En wie den werkelijken toestand kende, was niet zonder zorg voor wat deze stembus brengen zou.

Er is daarom reden om God te danken, dat de eerste aanval is afgeslagen. Het aantal onzer kiezers klom in alle districten met honderden. Van achteruitgang was nergens sprake. Thans reeds zijn 46 Kamerzetels verzekerd. En wanneer bij de herstemming nog een zestal zetels behouden blijft, is de slag gewonnen.

Gewonnen niet alleen voor nu, maar voor jaren in de toekomst.

Waar onze tegenstanders ditmaal tot den laatsten man in het gelid riepen, alle denkbare krijgslistten hebben uitgeput en geen enkel wapen ongebruikt hebben gelaten, daar is deze worsteling beslissend voor de toekomst van ons vaderland.

Want indien door de goede gunste onzes Gods ook thans de overwinning behaald wordt, dan is zij ditmaal niet te danken aan de gunstige omstandigheden of de lauwheid van onze tegenstanders, maar blijkt daaruit, dat de meerderheid van ons volk een Christelijke staatkunde wil.

Moge daarom het voorbeeld door onze tegenstanders gegeven, ons prikkelen tot verdubbelde krachtsinspanning. Indien de haat tegen de belijdenis van Gods Souvereiniteit zulk een geestdrift verwekken kan, hoeveel te meer moet dan de liefde tot God en Zijn eere ons niet bezelen, om in dezen strijd alles ten offer te brengen op zijn heiligen altaar.

Niet de mensch, maar God.

Nog maar al te vaak hoort men in deze dagen zelfs door vrome Christenen zeggen, dat al de strijd om de eere Gods in ons land te handhaven, verkeerd is, want dat niet de mensch maar God zelf dat doen moet.

God regeert; Zijn raad zal bestaan; trots allen tegenstand van den mensch wordt Zijn heilige wil volbracht. En elke poging van den zwakken mensch om het Koninkrijk regiment van God te bevorderen, heet daarom niet alleen nutteloos, maar zelfs onvroom en tegen Gods wil ingaande. Werd niet Uzza gedood, omdat hij het waagde de hand uit te steken om de Arke Gods te stutten, toen deze dreigde te vallen? Heeft Christus niet aan Petrus geboden het zwaard in de scheede te steken, toen deze met uitwendige wapenen zijn Meester wilde verdedigen? En is het niet een krenken van Gods eere, wanneer het menschenkind zich vermeten wil den strijd op te nemen voor Gods Naam?

Nu kent men dit lied der valsche lijdelijkheid, dat de anti-nomianen van alle eeuwen hebben gezongen, en men weet ook hoe ernstig Gods Woord tegen dit drijven ons waarschuwt.

Wanneer David hoort, dat de onbesneden Goliath de slagorden des levenden Gods hooft, dan laat hij het niet aan God over om Zijn Eere te handhaven, maar neemt hij slinger en steen en verlaat in de kracht Gods den aanrander van Gods eere.

Wanneer Pinchas ziet, hoe Israël Gods gebod overtreden heeft, dan blijft hij niet stil in zijn tent zitten, denkende dat God het kwaad wel straffen zal, maar de ijver des Heeren komt over hem en hij roeit den gruwel uit Israël uit.

Van die valsche lijdelijkheid wil Gods Woord niets weten.

God roept zijn volk altoos op ten strijde. En niet Ruben, die rustig bij de stallingen blijft zitten, maar de mannen van Zebulon en Naftali, die hun zielen versmaad hebben tot in den dood, worden door het Woord Gods geloofd.

Trouwens, in hun eigen persoonlijk leven denkt niet één dezer vromen er aldus over.

Al weten ze uitnemend goed, dat God ons het zwaard geeft op den diel, toch zullen ze broeden en sloven om dat brood te verdienen.

Al weten ze, dat God alleen genezing in krankheid schenken kan, toch laten ze den doctor roepen en gebruiken medicijnen, wanneer ze ziek worden.

Dat God werkt door middelen weten ze uitnemend wel, zoodra het gaat om hun brood, hun gezondheid, hun leven.

En zal dan waar het gaat om de eere Gods, om de handhaving van Zijn gezag, om de heiligheid van Zijn Naam, Gods kind niets doen, lijdelijk wachten en in stil zitten kracht mogen zoeken?

Zeker, God de Heere regeert over de volkeren.

Zijn gezag handhaaft Hij altoos. Maar Hij doet dat, door de volkeren, die naar Zijn Woord niet luisteren, te verwerpen.

Dat zou de vrucht zijn dezer valsche lijdelijkheid.

Daarvoor beware God ons land en volk.

Geen politiseerende dominés.

Een woord dat Evan Roberts, de bekende revivalist uit Wales, over Nederland gezegd wordt gesproken te hebben, wordt thans druk gebezigd, om onze Christenen, en inzonderheid onze predikanten, van deelname aan den politieke strijd af te houden.

Werp u, zoo lijd het schoonoelkend advies, op den geest van het volk. Tracht door de prediking de zielen tot God te bekeeren. Wanneer de volksgeest wordt omgezet, volgt een Christelijke staatkunde van zelf. Maar wie thans op politiek gebied medestrijdt, vooral wanneer hij een ambtsdrager is in Christus' kerk, verwaarloost zijn

eigen roeping, loopt gevaar van een Jehu's ijver, die niet recht is voor God, en tracht Gods koninkrijk op te bouwen met politieke middelen, in plaats van door de werking des Heiligen Geestes de zielen voor Christus te winnen.

Nu weet men, hoe reeds Groen van Prinsterer telkens tegen deze schijnbaar vrome raadgeving te velde trok, omdat ze in den diepten grond onvroom is.

Deze raad hoort thuis in den kring van het Methodisme, waar men alleen oog heeft voor de redding der zielen, en meent, dat daardoor alleen de eere Gods wordt bevorderd.

Maar die raad gaat lijnrecht in tegen het Calvinisme.

Voor het Calvinisme is ook de redding van den zondaar van hoog belang, en een geestelijke opwekking van het volk wordt evenzeer door ons als door den Methodist, beoogd. Maar hooger staat voor den Calvinist de eere Gods, die niet alleen in de bekeering van den goddelooze uitkomt, maar ook gehandhaafd moet worden op het gebied van wetenschap en kunst, van staat en maatschappij, van school en gezin.

En zoo eischt het ook het Woord van God.

Christus zelf heeft gezegd: Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde. Wie dien Christus alleen als Verlosser van zondaren lief heeft, maar Hem niet eert ook in zijn koninklijke macht, heeft den vollen Christus niet, maar stelt zich met een halven Christus tevreden.

Dat daarom ook de dienaren van Christus deelnemen aan deze worsteling, schijnt ons geen afkeuring, maar eer lof te verdienen.

Indien de worsteling alleen ging om eenig staatkundig stelsel, protectie of vrijhandel, dan zou het zeker niet op den weg van de predikanten liggen, om daarbij op den voorgrond te treden.

Maar nu de strijd gaat om de alles beheerschende vraag, of de soevereiniteit Gods in ons vaderland zal erkend worden, zou elk dienaar van Christus ontrouw zijn, die niet het volle gewicht van zijn persoon en woord voor de zake Gods in de weegschaal wierp.

Zoo hebben onze Gereformeerde predikanten het steeds verstaan. Ze hebben op den kansel en in volksvergaderingen getuigd tegen elke antichristelijke politiek. En wanneer de Libertijsche regenten, met Oldenbarneveldt aan het hoofd, hun beduiden wilden, dat de dominés zich met de kerk en de religie te bemoeien hadden, maar dat zij de politiek aan de heeren moesten overlaten, dan hebben ze steeds geantwoord, dat zij als dienaren Gods geroepen waren, aan volk en Overheid den wille Gods voor te houden, zooals God dien in zijn Woord geopenbaard had.

Christelijke feestdagen.

De opmerking werd ons gemaakt of wij, door uit de *Rotterdamse Kerkbode* met instemming een artikel over te nemen, waarin op het hoog belang van de Christelijke feestdagen gewezen werd, niet in strijd kwamen met het gevoelen onzer Gereformeerde Vaders, die van geen anderen „heiligen dag“ wilden weten dan den door God zelf ingestelden Sabbatdag.

Nu kan dit belangrijk vraagstuk zeker niet in een kort artikel terloops worden afgedaan. Wanneer de artikelenreeks over „Onze Eeredienst“ wordt voortgezet, komt dit onderwerp van-zelf aan de orde. Eerst dan kan principieel op deze quaestie worden ingegaan.

Thans zij er alleen op gewezen, dat de strijd onzer Vaders een geheel andere was, dan dien wij te voeren hebben.

In de Roomsche Kerk was de beteekenis en waarde van den Sabbatdag geheel in de schaduw gesteld door de zoogenaamde „heilige dagen“. Hoe ernstig het gevaar was, dat hierin te voor de religie en voor de economische belangen school, behoefte hier niet uiten te worden gezet. Uit scherpe reactie daartegen hebben zoowel Calvin te Genève als John Knox in Schotland zich tegen alle feestdagen verklaard en wilden zij alleen den Sabbat vierden. Geen menselijke of kerkelijke inzettingen, maar alleen Gods Woord mocht regel voor den kerkelijken eeredienst zijn.

In Nederland heeft deze strenge opvatting echter nooit ingang gevonden. Al wilden onze oudste Synodes de feestdagen zooveel mogelijk beperken, en al gingen enkele theologen onder den invloed van de puriteinsche richting in Engeland nog verder, het volk hield aan de groote Christelijke feestdagen vast en onze Synodes zijn voor den aandrang van het volksleven gewicht. Een absoluut principe is er niet van gemaakt.

Ook naar onze overtuiging behoort de vraag van de christelijke feestdagen tot de „middelmattige dingen“. Mits deze feestdagen maar niet dienen om eenig heilige te verheerlijken, maar uitsluitend gewijd worden aan de herdenking van de groote feiten uit Christus' leven, en het onderscheid tusschen deze door de Kerk verordende dagen en den door God ingestelden Sabbatdag maar niet uit het oog verloren worde, hebben we tegen de instandhouding dezer feestdagen geen bezwaar.

Indien we geestelijk zoo hoog stonden, dat de machtige heilsfeiten altoos even klaar en helder op ons bewustzijn inwerkten, waren die feestdagen niet noodig. Maar dit is niet zoo. En daarom is het goed, dat op gezette tijden in de prediking de beteekenis uiteengezet worde van Christus' geboorte, lijden, opstanding, hemelvaart en de uitstorting des Heiligen Geestes. We sluiten ons daarbij, wat de keuze der dagen betreft, aan bij het gebruik van de algemeene Christelijke Kerk; en al weten we, dat Christus niet op 22 December is

geboren en Passie, Paschen en Pinksteren elk jaar verspringt, er is geen reden voor onze Kerken om van het algemeen Christelijk gebruik af te wijken.

Voorzover deze feestdagen saamvallen met den Rustdag dragen ze vanzelf een heilig karakter. Ze zijn dan niet heiliger dan de gewone Sabbat, maar om den eisch van het Vierde gebod behoort op dien dag alle slaafsche arbeid stil te staan en zou het zonde zijn tegen God, dien dag tot een dag van uitspanning of genot te maken.

Voorzover ze daarentegen, gelijk Kerstfeest, ze Paasch- en Pinksterdag en Hemelvaartsdag niet op een Sabbat, maar op een gewonen dag der week vallen, kan van een Goddelijk gebod tot stilstand van arbeid geen sprake zijn. Wel brengt de volsgewoonte mede, dat op dien dag niet gearbeid wordt, rekent de Overheid deze dagen officieel tot de feestdagen en roept de kerk de geloovigen dan saam tot de bediening des Woords, maar een Goddelijk gebod om op dien dag niet te werken of naar de kerk te gaan, is er niet.

De vraag of het daarom wenschelijk is juist op deze Christelijke feestdagen algemeene vergaderingen te houden, zooals Zendingfeesten, jongelingsbonden enz., laten we thans rusten. Principieel af te keuren is dit niet. Het geldt alleen een praktisch belang. Enerzijds is het zeker wenschelijk, dat de saamkomsten der gemeente, die op die dagen gehouden worden, niet noodeloos worden verzuimd. Maar men vergeet niet, dat deze saamkomsten geheel op één lijn staan met de gewone wekelijksche godsdienstoefeningen, en dat elke poging om deze tweede feestdagen een karakter van heiligheid toe te kennen aan den Sabbat, ons af zou voeren van de Gereformeerde lijn. En anderzijds mag niet uit het oog verloren, dat saamkomsten van groote bonden moeilijk anders kunnen gehouden worden dan op zulke dagen, waarop de gewone arbeid stilstaat. De vraag is dus, wat in dit geval den doorslag moet geven: of het algemeen Christelijk belang, dat door deze bonden wordt nagestreefd, of het kerkelijk belang, dat de saamkomsten der geloovigen behooren bezocht te worden. Het antwoord op die vraag is niet generaal te geven en hangt van allerlei bijkomende omstandigheden af.

Maar hoezeer we dus ook onderscheid maken tusschen deze kerkelijke feestdagen en den door God ingestelden Sabbatdag, in dit opzicht hebben we een geheel anderen strijd dan onze Vaders, dat we staan niet tegenover de Roomsche Kerk, die de heilige dagen vermenigvuldigt, maar tegenover den geest van het ongelooft, die de groote feiten uit Christus' verlossingswerk loochent en daarom op publiek terrein de herdenking van die feiten niet langer erkennen of door feestdagen aan de natuur, het familie- en volksleven ontleend, vervangen wil. Zoo en niet anders is het voorstel bedoeld, door een socialist in de Franse Kamer ahangig gemaakt. En in zooverre daarin de antichristelijke geest van de Revolutie weer tot openbaring komt, gaat daartegen met de *Rotterdamse Kerkbode* ons protest.

In de erkenning door de Overheid van onze Christelijke feestdagen ligt nog een bewijs, dat we een Christelijke natie zijn. Dat stoot en ergert de partij, die op staatkundig gebied van geen Christelijke beginselen weten wil. Haat tegen Christus en Zijn Kerk drijft deze partij, waar ze de Christelijke feestdagen wil afschaffen. Daarom verzetten we ons tegen dit onheilge streven en gelooven we, dat onze Gereformeerde vaders, levende in onzen tijd en staande tegenover denzelfden vijand als wij, in de handhaving der Christelijke feestdagen nog een bolwerk tegenover den geest des ongeloofts zouden zien.

Dr. Bähler.

Het provinciaal kerkbestuur van Friesland heeft doorgetast en Dr. Bähler, den man van het Boedisme, geschorst in zijn ambt; welke schorsing in definitieve afzetting overgaat, wanneer hij zijn dwaling niet herroepet.

Dr. Bähler legt zich bij deze beslissing niet neder en zal op de Synode zich bevoegen. Met belangstelling zien wij den uitslag dezer procedure tegemoet. Vooral indien Dr. Chavannes, de ultra moderne Waalsche predikant te Leiden, weer voorzitter der Synode wordt, zal de strijd in den boezem der Synode heet worden. Want de vraag zal principieel tot beslissing moeten komen, of men leertucht, dan wel leervrijheid in de kerk wil. En de modernen voelen uitnemend goed, dat wanneer in dit geval leertucht wordt toegepast, daarmee tegelijk ook over hun lot uitspraak zou zijn gedaan. We betwijfelen dan ook of de Synode, wanneer ze weer op dezelfde wijze is saamgesteld, het vonnis van het provinciaal kerkbestuur bekrachtigen zal. Het krachtig verzet van de moderne richting tegen deze procedure profeteert in dit opzicht niet veel goeds.

Toch blijft daarom dit proces een teeken des tijds. Het toont, dat ook in de Hervormde kerk nog een machtige groep is, die van onbegrensde leervrijheid niet weten wil. En al mag het zonderling zijn, dat hetzelfde provinciale kerkbestuur een socialistischen predikant als Dr. van der Heyden ongemoeid laat, terwijl het tegenover Dr. Bähler zoo forsich optreedt — het onderscheid tusschen socialisme en Boedisme is uit confessioneel oogpunt niet zoo bijster groot — toch waardeeren we het, dat het provinciaal kerkbestuur door de afkeuring van liberale en moderne pers zich niet intimideeren liet en een predikant, die publiek het Boedisme verdedigde, van zijn ambt heeft ontsd, wanneer hij niet tot herroeping kwam.

So

De indruk, dien

maakte ontrent Soemba, was zeer

Het had den s volking een wilde het Christendom h

door de zendingaar gevaar was gebrac

Geluklig is de l

Volgens medede

zelf — het ongewa

weken geleden voo

die bij Ds. Wielen

amok gemaakt. H

onzen zendingsspo

ouderting is ver

zwaar gewond; h

houw over de

del enz. zijn ver

broeder van Ds.

van Arnhem, in

meedeelt. Maar

wezen moge, het

een half krankzin

volking met deen

heeft gemaakt, bli

We danken Ge

Wielenga gespaar

in het hospitaal t

begeven heeft, sp

zijn vrouw had s

ven en is dus aan

Onze kerken m

offervardigheid o

tegenoot komen.

moeten herbouwd

geven van deen b

gedacht worden.

Ds. Wielenga, m

dienaren het gebe

hand hen voor al